

אתנן זונה ומחיר כלב

לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב בית ה' אלהיך לכל נדר כי תועבת ה' אלהיך גם שניהם: (דברים כג ט).¹

רמב"ן דברים פרק כג פסוקים יח, יט

פסוק יח: לא תהיה קדשה מבנות ישראל² - מקודשת ומזומנת לזנות, ולא יהיה קדש מבני ישראל - מזומן למשכב, לשון רש"י ... והנראה בעיני בלאו הזה, כי הוא אזהרה לבית דין שלא יניחו אחת מבנות ישראל להיות יושבת בפרשת דרכים בעיניים על הדרך לזימה, או שתתקן לה קובה של זונות כמנהג ארצות זרים, יושבות על הפתח בתופים ובכינורות.³

פסוק יט: לא תביא אתנן זונה - הזונות יעשו באתנן שלהם מצות, חושבות לכפר על חטאתן, כמו שיזכירו רבותינו (ויק"ר ג א) במשל שלהן גייפא בתפוחייה ומפלגא לבאישייא.⁴ ולכך אסרה תורה אתנן לכל נדר כי עתה יוסיפו לחטוא בהן. וכן ענין מחיר כלב, בעבור כי הצדים בכלבים ושומרי החומות יגדלו כלבים עזי נפש מזיקים את הרבים, וידירו במחיריהם להיות כופר לנפשם.⁵

ואמר גם שניהם - לרבות שינוייהם כגון חטין ועשאן סולת, לשון רש"י. אבל בגמרא (ב"ק סה ב) אמרו, שבית שמאי אוסרין ובית הלל מתירין, אלא הם ולא ולדותיהם הם ולא שינוייהם.⁶ וטעם "גם שניהם", בעבור שהאחד באמת תועבה גדולה והוא האתנן כי בו נעשתה תועבת הזמה, אמר שגם שניהם יתעב ה', וכמוהו מצדיק רשע ומרשיע צדיק תועבת ה' גם שניהם (משלי יז טו), יתלה הקטן בגדול וכו'.⁷

¹ ופסוק קודם, מצוי האיסור על עצם העיסוק בזנות: "לא תהיה קדשה מבנות ישראל ולא יהיה קדש מבני ישראל". הביטוי אתנן זונה מופיע גם בנביאים. ראו הושע ט א. "אל תשמח ישראל אל גיל פעמים כי זנית מעל אלהיך אהבת אתנן על כל גרנות דגן". ובמכילת פרק א פסוק ז: "כי מאתנן זונה קבצה ועד אתנן זונה ישובר". וביחזקאל פרק טז מספר פעמים. ושם, בפסוק לג המילה הלא כל כך מוכרת נדה במובן של אתנן: "לכל זנות יתנו נדה" (ראו מילון אבן שושן).

² בכל התורה נזכרת (בכל התנ"ך?) נזכרת המילה "קדשה" פעמיים. פעם כאן ופעם במעשה יהודה ותמר. ללמדך שמעשה של תמר היה אכן דבר חריג "עבייה לשמה" ואיננו תקדים. וללמדך ששורש המילה קדש הוא מופר ומובדל, אם לטובה ואם לרעה.

³ רמב"ן מדגיש שאיסור הזנות (וקבלת האתנן לדבר בקדושה) אינו עוד לאו מאותם לאווים שמוטלים על היחיד בישראל, אלא איסור ציבורי המוטל על החברה כולה ובית הדין כנציג הציבור. לא רק להעניש, אלא גם למנוע ולהסיר מכשול. מצווה שניתן לתת לה פירוש חברתי-כלכלי נרחב ביותר של דאגה לשכבות מצוקה, לחינוך, למניעת פערים בחברה וכו' - כל מה שכרוך ביצירת חברה מתוקנת. והרי זה מזכיר את חובת בית הדין גם לדאוג לדרכים תקינות, הסרת מכשולים ברשות הרבים וכו'. ראו מסכת שקלים פרק א משנה א.

⁴ ראו ויקרא רבה ג: "מנאפת בתפוחים ומחלקת לחולים". את התפוחים שקבלה בשכרה, מחלקת לחולים ונזקקים שונים.

⁵ "וכן המנהג עד היום בפרשים אנשי הצייד, שיעמידו צורת כלביהם בשעוה לפני ע"ז, שיצליחו בהם. והמפרשים אמרו, מפני שהוא דרך בזיון". עד כאן דברי רמב"ן בקטע זה. נושא "מחיר כלב" הוא דין יחיד ומיוחד הקיים רק בכלב. ראו ספר אור זרוע ח"א - הלכות בכורות סימן תצ: "בכל חיה אין לך שאסור משום מחיר אלא כלב בלבד". מה נשתנה כלב משאר החיות? הכלב שלא חרץ לשונו ביציאת מצרים הוא דווקא חיובי ולפיכך גם זכה בטריפות (רש"י שמות כב ט, שמות רבה לא ט). אז אולי לפנינו סוג אחר של כלב, הכלב הרע שחז"ל הזהירו מלגדלו: "ר' נתן אומר: מניין שלא יגדל אדם כלב רע בתוך ביתו, ואל יעמיד סולם רעוע בתוך ביתו? שנאמר: ולא תשים דמים בביתך" (בבא קמא מו ע"א)? מעטים הפירושים שמצאנו בנושא זה, רמב"ן הוא אחד מהם (וכן ספר החינוך להלן). האם כוונתו לרוטוויילרים, לפיטבולים ולאמסטפים של ימינו? לדיון מורחב על נושא מחיר כלב ראו הערך בפורטל הדף היומי. וראו גם מים אחרונים בסוף הדף. למרות הכותרת: אתנן זונה ומחיר כלב, נתמקד בהמשך דברינו בעיקר באתנן הזונה ולא במחיר הכלב.

⁶ ראו גמרא בבא קמא סה ע"ב: "נתן לה באתננה חטין ועשאן סולת, זיתים ועשאן שמן, ענבים ועשאן יין, תני חדא: אסור, ותני חדא: מותר; ואמר רב יוסף, תני גוריון דמאספורק: ב"ש אוסרין, ובית הלל מתירין. מאי טעמא דבית שמאי? דכתיב: גם - לרבות שינוייהם. ובית הלל? הם - ולא שינוייהם".

⁷ המשך פירוש רמב"ן מתעכב על סוף הפסוק: "כי תועבת ה' גם שניהם" והשאלה שמעניינת אותנו היא הקשר בין פסוק יח: "לא תהיה קדשה מבנות ישראל ולא יהיה קדש מבני ישראל" ופסוק יט: "לא תביא אתנן זונה ... כי תועבת ה' אלהיך גם שניהם". האם יש לקרוא אותם ברצף? האם רש"י, רמב"ן ושאר פרשני המקרא רואים בפסוקים יח-יט חטיבה אחת או שני עניינים קרובים אך שונים? האם הזונה של פסוק יט היא הקדשה של פסוק יח ולפי עסקה בזנות אין לקבל ממנה שום מתן (לדבר שבקדושה) או שיש חריגים? ראו אבן עזרא דברים פרק כג פסוק טז: "ובעבור קדשה (יח) נסמכה פרשת אתנן (יט) זונה" וכן פירש חזקוני: "סמך זונה לקדשה" (וראו גם פירוש רס"ג). נראה לומר שגם רש"י ורמב"ן חושבים כך. חיבור דברי רש"י לפסוק יח: "לא תהיה קדשה מבנות ישראל מקודשת ומזומנת לזנות" עם דברי רמב"ן לפסוק יט: "הזונות יעשו באתנן שלהם מצות, חושבות לכפר על חטאתן" (ומדרש ויקרא רבה שהוא מביא) יכול להצטרף לדעת אבן עזרא וחזקוני. נושא אחד לפנינו ולא בכדי. יש איסור על זנות, וחשוב שהזונה תדע שהיא לא תוכל לכפר על מעשיה בנדן זה או אחר. החברה מוקיעה אותה (ובית הדין שהיה צריך למנוע את הזנות בגבולים, יעמוד לפחות איתן בשער המקדש). לא תסחור הזונה בסמים ביד אחת, ותתרום לבית כנסת ביד השנייה. לא תנאף בתפוחים ותחלק לחולים. אבל מדברי רמב"ן עצמו אפשר ששני עניינים כאן. פסוק יח מצווה על בית הדין: אל תרשו ואל תאפשרו זנות בשום צורה ממוסדת גם לא למחצה לשליש ולרביע. ואילו פסוק יט דן במעמדה של הזונה בחברה. בעיקרון, אין לקבל ממנה אתנן לדבר שקרב על המזבח בקדושה. אבל האם תמיד? בכל מקרה? ראו איך מעיר הרמב"ן לרש"י שנוקט את שיטת בית שמאי "לרבות שינוייהם כגון חטים ועשאן סולת" ומזכיר שההלכה היא כבית הלל: "אבל בגמרא אמרו שבית שמאי אוסרים ובית הלל מתירים. אלא הם ולא ולדותיהם, הם ולא שינוייהם". יש מקרים בהם כן אפשר לקבל אתנן מזונה. יש הבדל בין העיקרון והאיסור לכתחילה ובין ההלכה למעשה וה"בדיעבד". שינוייהם מותרים.

ספר החינוך מצוה תקעא (תקפה) שלא להקריב אתנן זונה ומחיר כלב – דווקא בקרבנות

משרשי המצוה לפי שהקרבן הוא בא לטהר מחשבת האדם ולהכשיר מעשהו בכח הפעולה ההיא, וכמו שכתבת בסדר ויקחו לי תרומה במצוה ראשונה [צ"ה]. ובהיות קרבנו בא מאתנן זונה שהיא עבירה מטונפת, שמא יחשוב בעת קרבנו באותו ענין רע, ויפגל מחשבתו באותה המחשבה הרעה והבזויה. וגם כן מחיר הכלב מטעם זה, כי הקרבן יביא האדם לכפרה על נפשו, וכענין שקרבנו נשחט ונתח לנתחים ראוי לו לבעל הקרבן לחשוב שהיה ראוי לעשות לו כן בגופו על דבר חטאו, אם לא שחסד השם יתברך היה עליו ליקח ממנו כופר קצת ממונו. ועם הפעולה הזאת ראוי לו שירכך לבבו וידכדך נפשו על חטאיה עד שתשוב ותנחם על מה שעשתה ותסכים לבל תוסיף לחטוא עוד. וכמו שכתבתי במקומו בענין הקרבנות בסדר הנזכר, והכלבים ידוע שהן עזי נפש, ושמא מתוך חשבו בהן ובטבען החזק תחזיק נפשו ותקשה ערפו מהנחם על חטאיו כאשר ראוי לו. ואם אמנה בני שאלו דברי ילדות הן, עמם תתעורר וטעם זקנים תקח.⁸

רמב"ם הלכות איסורי מזבח פרק ד הלכות ח, יד, טו – יש מצב לקבל

... אי זהו אתנן? האומר לזונה הא ליך דבר זה בשכרך. אחד זונה כותית או שפחה או ישראלית שהיא ערוה עליו או מחייבי לאוין, אבל הפנויה אפילו היה כהן אתננה מותר ... אין אסור משום אתנן ומחיר אלא גופן. לפיכך אינו חל אלא על דבר הראוי ליקרב על גבי המזבח, כגון בהמה טהורה ותורין ובני יונה ויין ושמן וסולת. נתן לה מעות ולקחה בהן קרבן הרי זה כשר. נתן לה חטים ועשאתן סולת, זיתים ועשאתן שמן, ענבים ועשאתן יין הרי אלו כשרים, שכבר נשתנו. נתן לה בהמת קדשים באתננה לא נאסרה למזבח ואפילו מנה אותה על פסחו ועל חגיגתו באתננה לא נפסלו המוקדשין שכבר זכה בהן גבוה משעה שהקדישן.⁹

מסכת תמורה דף ל עמוד ב – היתרים נוספים

תנו רבנן: "בית ה' אלהיך" - פרט לפרה שאין באה לבית, דברי רבי אלעזר.¹⁰ וחכמים אומרים: לרבות את הריקועין. מאן חכמים? אמר רב חסדא: רבי יוסי ברי יהודה היא; דתניא, נתן לה זהב רבי יוסי ברי יהודה אומר: אין עושין ריקועין, אפילו אחורי בית הכפורת.¹¹

⁸ הדגש הוא על עבודת הקרבנות. על המחשבה הטהורה שצריכה ללוות את מעשה הקרבן ועבודת הקודש שאסור להם להיפסל בגין מחשבת פיגול או קרבן עם פסול. ראו דברי הרמב"ם במורה הנבוכים חלק שלישי פרק מו: "וצוה להיות הקרבנות כולם תמימים על הטוב שבענייניהם, שלא יבוא להקל בקרבן ולבזות במה שהקריבו לשמו יתעלה, כמו שאמר הקריבהו נא לפחתך וגו'. ולזה הטעם ג"כ הזהיר מהקריב מה שלא ישלמו לו שבעת ימים, להיותו חסר במינו, והיותו נמאס, מפני שהוא כנפל. והוא הטעם באסור אתנן זונה ומחיר כלב לפחיתות שניהם". כך גם רמב"ן שהבאנו לעיל: "או טעמו, שהזהיר כבר על פסולי הקרבן במומין ואמר בהם (לעיל יז א) לא תזבח לה' אלהיך שור ושה אשר יהיה בו מום כל דבר רע כי תועבת ה' אלהיך הוא, הוסיף בכאן לומר כי גם האתנן והמחיר שגופם תמים גם הם תועבת ה' אלהיך כמותם, והוא הנכון". ראו גם מצודת דוד על הפסוק במיכה א ז: "פי מאתנן זונה קבצה ועד אתנן זונה ישוּבו - רוצה לומר העושר הנמצא בבתי הפסילים הנה נתקבץ ממה שהביאו להזונה אתנן מהדורות שהביאו לעכ"ם. ועד אתנן זונה ישוּבו - וכמו כן ישוּבו להיות אתנן ודורון לזונה ... לדורון להעכ"ם של". יש פסול מהותי בהבאת אתנן הזונה דווקא לעבודת הקרבנות. זהו אחד מצורות פולחן עבודה זרה שהתורה נלחמת בהם. אתנן זונה פוגם במחשבה הנכונה המלווה את עבודת הקרבנות (ספר החינוך), פוסלת את הקרבן עצמו כדין בעל מום (רמב"ם, רמב"ן), או יוצרת הקבלה פסולה עם סוגי עבודת אלילים שהתורה מזוהרת מפניהם (מצודות וגם רד"ק). לכן "לא תביא אתנן זונה ... בית ה' אלהיך לכל נדר ...". אבל האם בכך נפסלת הזונה לגמרי? האם, כפי שכבר שאלנו לעיל, האיסור של קדש וקדשה לכתחילה, הוא גם איסור וניתוק של כל מגע עמהם וסירוב לכל נדר ונדבה שהם, אולי בכנות מצדם, מבקשים להביא? לא תיתכן תשובה שלהם?

⁹ מקור הלכות אלה הוא במשנה תמורה פרק ו ובגמרא שם כט ע"ב - ל ע"ב. ראו גם סיכום הנושא בערך אתנן זונה באנציקלופדיה תלמודית. מה שבוטל בהלכות אלה הוא ראשית, ש"זונה" לענין זה הוא אישה שיש בה איסור ערוה בדיני עריות, ברמה זו או אחרת, לא סתם אישה מופקרת כמו בלשוננו היום. לא קדשה בלשון התורה. ושנית, שמה שאסור, בין באתנן ובין ב"מחיר כלב" הוא החפץ המוחשי, דומם או בעל חיים, שניתן בתמורה (או הוחלף במקרה של כלב), דוגמת גדי העזים שיהודה שלח לתמר (בראשית פרק לח). מעות וכסף, אינם "אתנן" או "מחיר"! הדבר בולט כמובן בעיקר באתנן זונה שהרי האתנן השכיח ביותר הוא כסף. להלכה, רק חפץ שניתן לזונה נאסר באתנן. מעות שמעצם טבעם נועדו להחלפה - מעות חליפין - הם מותרים.

¹⁰ נראה שהשתבש כאן אליעזר באלעזר. ראו המשנה במסכת פרה פרק ב משנה ג: "יוצא דופן ואתנן ומחיר - פסולה. רבי אליעזר מכשיר, שנאמר: לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב בית ה' אלהיך ואין זו באה לבית". זהו אותו ר' אליעזר בן הורקנוס ששמו פותח את מסכת פרה: "רבי אליעזר אומר: עגלה בת שנתה ופרה בת שנתיים" (וכך גם פרק ב) ועליו ואומר המדרש: "ר' אחא בשם ר' יוסי ברי חנינה: בשעה שעלה (משה) לשמי מרום שמע קולו של הקב"ה יושב ועוסק בפרשת פרה ואומר הלכה משם אומרה: "ר' אליעזר אומר עגלה בת שנתה ופרה בת שתיים" (פסיקתא דרב כהנא פרשה ד' במדבר רבה יט ז). ראו דברינו [משה, ר' אליעזר ופרה אדומה](#) בפרשת פרה. ועוד נראה את רבי אליעזר בן הורקנוס בהמשך.

¹¹ גמרא זו היא המקור לדיון בנושא נוסף: מה אם האתנן מוקדש לא כקרבן למזבח אלא לבדק הבית, לכל דבר שבתרומה לבית המקדש ולבית כנסת בימינו. ראו סיכום נושא זה באנציקלופדיה התלמודית: "לבנין שבהר הבית, אתנן מותר מן התורה. אבל מדרבנן אסרו אתנן אף לבית הכנסת, כגון לספר תורה או לבדק הבית או לנר ושמן וכיוצא. והוא הדין לדבר מצוה, כגון ציצית ולולב וכדומה, שאינם תשמישי-קדושה". אבל שוב זה רק החפץ עצמו ולא המעות. ראו רמ"א בשולחן ערוך אורח חיים סימן קנ"ג סעיף כ"א: "אסור לעשות מאתנן זונה או מחיר כלב (דברים כג, יט) דבר של מצוה, כגון בית הכנסת או ספר תורה. ודוקא מהאתנן עצמה, אבל אם

שמות רבה פרשה לב סימן ה – תוכחה לעם ישראל

ר' יצחק פתח: "וְאֶנְכִי אֶמְרָתִי אֵיךְ אֲשִׁיתֶךָ בְּבָנִים ... וְאָמַר אָבִי תִקְרָאֵי לִי ... אֶכֶן בְּגָדָה אֲשֶׁה מְרַעָה" (ירמיה ג יט-כ), "ואנכי אמרתי איך אשיתך בבנים" - כל הנסים והגבורות, שעשיתי לכם, לא בשביל שתתנו לי שכר, אלא שתהיו מכבדים אותי כבנים וקוראים אותי אביכם: "ואומר אבי תקראי לי". ומה נסים עשיתי לבריה בעולם יותר מכם? שעשיתי לכם, שהייתם מהלכים אחרי ואני מהלך לפניכם ומאיר לכם, שנאמר: "וה' הולך לפניכם... להאיר להם" (שמות יג כא). "ואומר אבי תקראי לי". ואתם מה עשיתם? "אכן בגדה אשה מרעה כן בגדתם בי" – "מאישה" לא כתוב כאן, אלא "מרעה"! למה? אלא אדם, שהוא נוטל אשה ועושה עמה ימים הרבה, אפילו העני, אשתו אינה כופרת בו, אלא אומרת: בשעה שהיה עשיר, האכילני והלבישני, ועכשיו שהעני, איני כופרת בו. ובשעה שהיא זונה, אם נתן לה, הרי היא מודה לו, ואם לא נתן לה, אינה מכרת אותו. לכך נאמר: "אכן בגדה אשה מרעה".¹²

דבר אחר: "אכן בגדה אשה מרעה" – הזונה, בשעה שיש לה אוהב והוא מכבדה בחפץ, היא מראתו לחברותיה ואומרת להן: ראו, כמה כבוד כבדני אוהבי! ואתם, בית ישראל, לא עשיתם כן, אלא עשיתי לכם נסים וגבורות, שהיו ענני כבוד מקיפים אתכם, והמן יורד והבאר עולה והשלו מצוי, ולא קלסתם אותי, שנאמר: "ולא היית כזונה לקלס אתנן" (יחזקאל טז לא), "ולא אמרו איה ה' המעלה אותנו מארץ מצרים" (ירמיה ב ו), אף אני: "כי לא אעלה בקרבך" (שמות לג ג), אלא מה אעשה? "הנה אנכי שולח מלאך לפניך".¹³

מסכת עבודה זרה דף טז עמוד ב – הפתרון של הנוצרי¹⁴

תנו רבנן: כשנתפס רבי אליעזר למינות, העלהו לגרדום לידון. אמר לו אותו הגמון: זקן שכמותך יעסוק בדברים בטלים הללו? אמר לו: נאמן עלי הדין. כסבור אותו הגמון: עליו הוא אומר, והוא לא אמר אלא כנגד אביו שבשמים. אמר לו: הואיל והאמנתי עליך, דימוס, פטור אתה.¹⁵ כשבא לביתו נכנסו תלמידי אצלו לנחמו, ולא קיבל עליו תנחומין.¹⁶ אמר לו רבי עקיבא: רבי, תרשיני לומר דבר אחד ממה שלימדתני? אמר לו: אמור. אמר לו: רבי, שמא מינות בא לידך והנאך, ועליו נתפסת? אמר לו: עקיבא, הזכרתני, פעם אחת הייתי מהלך בשוק העליון של ציפורי, ומצאתי אחד מתלמידי ישו הנוצרי ויעקב איש כפר סכניא שמו. אמר לי: כתוב בתורתכם: "לא תביא אתנן זונה וגוי", מהו לעשות הימנו בית הכסא לכהן גדול? ולא אמרתי לו כלום.¹⁷ אמר לי: כך לימדני

נתנו לה מעות באתנן, מותר לקנות בהן דבר מצוה. ולא מקרי זונה, אלא איסור ערוה. אבל אלו הפנויות הקדשות שמקדישות דבר, מותר לקבל מהן". (מקור הדברים ברבינו ירוחם תולדות אדם וחווה נתיב כג חלק א דף קצב טור ג: "ועוד פשוט אתנן זונה ומחיר כלב מותרים לבדק הבית שהרי הן משתנות אבל גופו של אתנן לא יעשה ממנו רקועין לבית. והארכתי בזה בשביל שראיתי כמה אנשים טועים בזה וסבורים שבכלל איסור אתנן זונה הן אלו הקדשות הפנויות. ובודאי אתנן מאלו בכל ענין מותר וכל מה שכתבתי מיירי באתנן זונה האסורה עליו משום ערוה כמו שכתבתי"). ראו משנה ברורה אורח חיים סימן קנ"ג סעיף כא שמסכם את רוב מה שהבאנו לעיל. כללו של דבר, נראה שבתפיסת ההלכה יש אכן הבדל גדול בין פסוק יח האוסר את המעשה (כולל אחריות בית הדין) ובין פסוק יט הדין באתנן. יש מקרים לא מעטים בהם תרומתה ונדבתה של הזונה מתקבלים. אין היא מחוץ לגדר באופן טוטלי. מה הסיבה לכך (מעבר למה שכבר ראינו ברמב"ן לעיל)? האם באה ההלכה להקל בניסיונה של הזונה לחזור ולהשתלב בחברה? האם יש כאן הבדל בין לכתחילה ובדיעבד? האם לכסף אין ריח? האם מציאות החיים הכתיבה?

¹² התנהגתם כזונה, אומר ירמיהו לבני ישראל, שאינה מכירה באישה (באיש שלה), אלא רק בעת שנותן לה נדן. ולא כאישה ששומרת אמונים לבעלה בשעת שמחה כבשעת צרה.

¹³ במחשבה שנייה, אומר ירמיהו, אפילו כזונה לא הייתם. לזונה יש איזו הכרת תודה מינימלית, היא מציגה לעיני חברותיה את האתנן שקבלה, היא לפחות מודה על הטוב שהוענק לה ואינה מתביישת במאהבה. ומי מוכיח את ישראל על ענייני זנות אלה? ירמיהו שהוא מצאצאי רחב הזונה (והוא לא היחיד: "עשרה כהנים נביאים עמדו מרחב הזונה, ירמיה, חלקיה, שריה, מחסיה, חנמאל, שלום, ברוך, נריה, יחזקאל, בוזי, ויש אומרים אף חולדה הנביאה מבני בניה של רחב הזונה היתה", רות רבה א ב, ספרי במדבר עח). ראו פסיקתא דרב כהנא פרשה יג: "ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי פתח: עבד משכיל ימשול בבן מביש ובתוך אחים יחלק נחלה (משלי יז ב). עבד משכיל - זה ירמיהו. ימשול בבן מביש - אילו ישראל שביישו את עצמן לע"ז. א"ר אבא בר כהנא: כתיב ולא היית כזונה לקלס אתנן (יחזקאל טז לא) - ייתי ברא דמקלקלתה דתקנת עובדיה, ויוכח לברא דמתקנתה דקלקלת עובדיה". תרגום: יבוא בן המקלקלת שתקנה מעשה (ירמיהו שבא מרחב) ויוכיח לבן המתקן שקלקל מעשיו (בני אברהם יצחק ויעקב). וכבר הרחבנו בדרשות אלה בדברינו רחב – מהמקרא לאגדה בפרשת שלח לך. אך חז"ל לא רק שמו תוכחת זנות כפולה זו בפייהם של הנביאים ירמיהו ויחזקאל, אלא הוכיחו גם את עצמם בהשוואה לזונות. ראו גמרא שבת לד ע"א בעת שרשב"י מטהר את טבריה אחרי שיצא מהמערה: "אילמלי (לא) היית עמנו, ואפילו היית עמנו ולא נמנית עמנו - יפה אתה אומר. עכשיו שהיית עמנו ונמנית עמנו, יאמרו: זונות מפרסות זו את זו, תלמידי חכמים לא כל שכן?".

¹⁴ ראו מקבילה בקהלת רבה פרשה א סימן ג ושם נדרש סיפור זה על הפסוק: "כל הדברים יגעים". והבאנו נוסח זה של הסיפור עפ"י גמרא שטיינזלץ.

¹⁵ קטע זה בו מואשם רבי אליעזר ועומד למשפט, אינו ברור. מי שופט אותו? ההגמון המין (הנוצרי)? הרי באותה תקופה עדיין רומא הפגאנית שלטת והיא רודפת גם את הנוצרים? ראו שטיינזלץ שמביא מספר פירושים ועדיין קשה. והמאיר עינינו יבורך.

¹⁶ רבי אליעזר מצטער על שניצל באופן שניתן להבין שהוא מאמין במינות. גרעין סיפורו של ר' אמנון ממגנצא?

¹⁷ לפי נוסח זה רבי אליעזר לא נכנס עם המין לשום ויכוח. אך לא כך הוא הנוסח בקהלת רבה: "... כתוב בתורתכם (דברים כ"ג) לא תביא אתנן זונה ומחירי כלב, מה הן? אמרתי לו: אסורין. אמר לי: לקרבן אסורים לאבדן מותר? אמרתי לו: וא"כ מה יעשה בהם?

ישו הנוצרי: "מאתנן זונה קבצה ועד אתנן זונה ישובו" (מיכה א ז) - ממקום הטינופת באו, למקום הטינופת ילכו, והנאני הדבר, על ידי זה נתפסתי למינות, ועברתי על מה שכתוב בתורה: "הרחק מעליה דרכך" (משלי ה ח) - זו מינות, "וואל תקרב אל פתח ביתה" - זו הרשות.¹⁸

שבת שלום מחלקי המים

מים אחרונים: כבר העלו חוקרי שפות שמייות עתיקות וחוקרי המקרא את ההשערה ש"כלב" הוא זונה ממין זכר ולפיכך, הפסוק "לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב" הוא סימטרי וברור. הצעה זו הועלתה לראשונה ע"י פרופ' ג' טיגיי מאוניברסיטת פנסילבניה והועמקה והורחבה ע"י פרופ' מאיר מלול מאונ' חיפה בספרו "חברה, משפט ומנהג בישראל בתקופת המקרא ובתרבויות המזרח הקדום", הוצאת בר-אילן תשס"ו, עמ' 47-69. ראו אברבנאל בפירושו בפרשת כי תצא: "ומחיר כלב - אחשוב אני שהוא תאר לקדש שזכר. וכתב הרלב"ג שאסר מחיר כלב לבד להיותו שטוף בזמה במשכב זכור מאד ולכן חשבו כמו אתנן הזונה".¹⁹ בקריאה חוזרת ורציפה של פסוקים יח-יט בדברים פרק כג: "לא תהיה קדשה מבנות ישראל ולא יהיה קדש מבני ישראל: לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב בית ה' אלהיך לכל נדר פי תועבת ה' אלהיך גם שניהם", נראה שהסימטריה ברורה: קדשה מול זונה וקדש מול כלב, כפי שציינו בהערה 7 לעיל, ובא גואל לכל הסברים והפירושים המתקשים מדוע מחיר כלב פסול ומה רע בו מול מחיר חזיר, חמור, נחש ושאר מרעין בישינ. ומה גם שהכלב הרי זוכה בטריפות ובנבלות בזכות שלא חרץ לשונו ביציאת מצרים (שמות רבה לא ט, רש"י שמות כב ל) ובימינו משמש לשמירה, להנחיית עיוורים, איתור סמים וחומרי חבלה, לסיוע בצבא וכו'.

אמר לי: יעשה בהן בתי מרחצאות ובתי כסאות. אמרתי לו: יפה אמרת ונתעלמה ממני הלכה לשעה. כיון שראה שהודתי לדבריו, אמר לי: כך אמר פלוני (ישו): מצואה בו ולצואה יצאו שנאמר: כי מאתנן זונה קבצה ועד אתנן זונה ישובו יעשו כורסוון לרבים והנאני, ועל אותו הדבר נתפשתי לשם מינות". לפי נוסח זה אפשר שההלכה שנתעלמה מרבי אליעזר לא הייתה רק שאין להיכנס לויכוחים עם המינים, אלא שיש פתרון הלכתי של חז"ל לאתנן זונה בדוגמאות שהבאנו לעיל. ועדיין הפתרון של ישו או יעקב שמאתנן זונה יעשו בית כסא ודברים אחרים של כבוד מופחת, גרם לרבי אליעזר הנאה. וכבר הרחבנו עוד בסיפור זה בדברינו [ב' אליעזר בן הורקנוס – חמישה פרקים ואפילו](#) בדפים המיוחדים.

¹⁸ את יתרת ניתוח סיפור זה על רבי אליעזר בן הורקנוס נשאר לקורא. נעיר רק לסיום, שלא רק רבי אליעזר נהנה מחידוד זה של הנוצרים. גם הפוסקים לא נמנעו מלצטט גמרא זו להלכה. ראו למשל שו"ת רבי אליהו מזרחי (הרא"ם) סימן פא: " ... והא דכתיב לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב בית ה' אלהיך ודרשו בפ"ק דע"ז אבל עושה הוא מדמיהן בית הכסא לכהן גדול דכתיב מאתנן זונה קבצה ועד אתנן זונה יצאו ממקום הטינופת באו ואל מקום הטינופת יצאו, דמשמע דאף דמיהם אסירי לדבר מצוה". וראו בשו"ת ציץ אליעזר חלק יב סימן טו שהאריך בדיון על דברים אלה של הרא"ם.

¹⁹ ומפי השמועה שגם בפירוש בנו יעקב מופיע הסבר זה, לא בדקנו בספריו. וידיד טוב העיד שבביקור בחורבות העיר פומפיי הראה לו המדריך (קתולי שדיבר עברית רהוטה), בית שבפתחו היה פסלון של כלב והוא היה בית של ג'גולוס. ופרופ' שמחה קוגוט הפנה את תשומת לבנו לגמרא בבבלי ראש השנה ד ע"א הדנה בפסוק: "והשגל יושבת אצלר" ואומרים: "מאי שגל?" ומשיב רבה בר לימא משמיה דרב: "כלבתא".